

verbal and non-verbal means of negation are defined; highly specialized, peripheral nature of non-verbal means of negation is proved. The object of the study is based on Ukrainian gestures, facial expressions, and gestures with the help of which speakers transmit signals correlated with the negative content. Their functional load and peculiarities of their application in different communicative situations are also determined. The types of communicative acts that Ukrainians often realize with the help of negational gestures, facial expressions and body movements are described. Reasoned opinion on the close interaction of verbal and non-verbal expression of negation, the basic principles of their functional correlation are determined; tendency to displaying non-verbal means of expressing negation in verbal ones and isolated cases of influence of linguistic negation exponents on the extralinguistic ones are noted.

Key words: negation, verbal and non-verbal means of explication of negation, gesture, facial expression, communicative act of dissent, communicative act of prohibition, communicative act of negative evaluation.

УДК 811.161.2=163.1

О. П. Білих,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Кіровоградського державного педагогічного університету

імені В. Винниченка,

вул. Шевченка 1, м. Кіровоград, 25006, Україна,

тел.: (0522)24-86-53,

obilyh@inbox.ru

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНЮВАННЯ ЧИСЛІВНИКІВ ТРИ, ЧЕТЬОРИ В ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКІЙ МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ КІНЦЯ XVI – XVII СТ.

У статті охарактеризовано особливості відмінювання числівників **три**, **чотири** у церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI–XVII ст. Здійснено порівняння проаналізованих форм із відповідними у старослов'янській мові та українській XVI–XVII ст. З'ясовано, що у відмінкових парадигмах розглянутих числівників порівняно зі старослов'янською мовою відбулися зміни, спрямовані на їхнє зближення з відповідними одиницями української мови.

Ключові слова: церковнослов'янська мова, числівники **три**, **чотири**, відмінкові форми числівників.

Староукраїнська літературна мова протягом усього часу свого існування функціонувала в умовах взаємодії з церковнослов'янською мовою. Особливо активізувалася така взаємодія в кінці XVI – XVII ст., коли церковнослов'янська мова була не лише мовою церкви, але й одним із символів та інструментів національно-визвольної боротьби [7, с. 35–44, 90–96; 8, с. 137]. Високий авторитет церковнослов'янської мови став причиною її активного впливу на тогочасну українську. За спостереженнями дослідників, на цей час „усі рівні української літературної мови позначені зростаючим впливом церковнослов'янської” [8, с. 147]. Однак, констатуючи наявність такого впливу та аналізуючи його результати, дослідники поки що мало уваги приділяють вивченню власне церковнослов'янської мови. Тому актуальною на сьогодні залишається проблема впливу української мови на церковнослов'янську. Дослідження його результатів на всіх рівнях мовної системи необхідне для створення повної картини розвитку як української літературної мови, так і церковнослов'янської української редакції.

З огляду на сказане, **мета** пропонованої розвідки – охарактеризувати особливості відмінювання числівників **три**, **чотири** у церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI–XVII ст. Зазначена мета передбачає виконання таких **конкретних завдань**: 1) констатувати наявність певних відмінкових форм (та можливих їхніх варіантів) числівників **три**, **чотири** у церковнослов'янській мові досліджуваного періоду; 2) порівняти виявлені форми з рекомендованими граматикою М. Смотрицького, що дасть змогу з'ясувати, наскільки стійкими були норми вживання форм цих числівників; 3) порівнявши будову форм числівників **три**, **чотири** у церковнослов'янській мові з відповідними одиницями у старослов'янській та українській мовах, виявити характерні особливості відмінювання цих числівників.

Матеріал для дослідження дібрано шляхом суцільної вибірки переважно зі стародруків кінця XVI – XVII ст. (перелік опрацьованих джерел див. наприкінці статті).

У старослов'янській мові (а також в інших слов'янських на ранніх етапах їхнього розвитку) **три**, **чотири** за характером формотворення становили серед числівників окрему групу, відмінювалися як іменники у множині: *три* – як іменники з давніми основами на *-ī-, *чотири* – як іменники з давніми основами на *-er- [2, с. 185; 1, с. 227; 9, с. 49; 4, с. 221; 6, с. 101–102]. Яскравою особливістю цих числівників,

порівняно з їхніми відповідниками в більшості сучасних слов'янських мов, були окремі родові форми (в наз. в.) для чол. (*триє, чети́ре*) та для середн. й жі́н. родів (*три, чети́ри*). З часом у відмінюванні цих числівників (у різних слов'янських мовах) відбулися зміни, зумовлені впливом інших числівників, а також інших частин мови [6, с. 102–103]. Розглянутий матеріал свідчить, що такі зміни відбувалися й у церковнослов'янській мові.

Називний відмінок. У наз. в. числівники **три, чети́ри** в обстежених пам'ятках представлені формами **триє, три** та **чети́ре, чети́ри**. Особливості їхнього вживання в розглянутому матеріалі свідчать про те, що в церковнослов'янській мові кінця XVI–XVII ст. вони сприймалися не як родові форми, а як варіанти однієї форми (переважно чол. р.). Зокрема, числівник **три** в чол. р. представлений обома варіантами, з кількісною перевагою **три (тры)** (22 вживання **тріє**, 45 – **три**, **тры**): **тріє снове** (ОБ 1581, 4/2), **тріє моужіє** (ІЗ 1624, 229), **м(с)ц три** (ЛМГ, 10), **тры оцты** (Букв. 1671, 44). Причому в більшості пам'яток зафіксовані обидва варіанти (в межах однієї пам'ятки): **тріє мѢжи** (ОБ 1581, 7) – **три снты** (ОБ 1581, 190), **тріє отроцты** (ТрЦв 1631, 28) – **три отроки** (ТрЦв 1631, 85), **татіє ... тріє** (ПКП 1661, 176) – **три столпы** (ПКП 1661, 228).

Варіантні форми в чол. р. має також числівник **чети́ри (четы́ри** – 11 уживань, **чети́ре** – 3): **мѢжіє ... чети́ри** (ІЗ 1624, 416), **четыри ловци** (ПМ, 85), **чети́ре ѿбори** (Лим. 1628, 139), **Четыре ... єв(г) листты** (ЄвЛ 1644, 18 нн; ЄвЛ 1690, 17 нн) (ЄвКП 1697, 17 нн: **четыри ... єєв(г)листты**). Утворення на -є зрідка трапляються серед форм інших родів: **тріє оуравненіа** (СмГр, 46), **чети́ре части** (ОБ 1581, 23 зв.).

У середн. та жі́н. родах числівники **три** й **чети́ри** в усіх випадках (крім поданих вище) мають форми на -и: **три стада** (ОБ 1581, 13), **Числа ... сѣть три** (СмГр, 238), **три сіа добродѣтели** (Лим. 1628, 36 зв.), **Четыри Блговѣстіа** (ЄвКП 1697, 16 нн), **Просвѣда страсти сѣть чети́ри** (СмГр, 34).

Таким чином, розглянутий матеріал свідчить про те, що розрізнення родових форм наз. в. числівників **три, чети́ри** в церковнослов'янській мові в кінці XVI–XVII ст. (як і в українській цього часу [5, с. 160]) фактично вже зникло. У зв'язку з цим звертає на себе увагу те, що в граматиці М. Смотрицького подані окремі родові форми для числівника **три**: **тїи тріє** (чол. р., 188), **таа три** (середн. р., 188), **тїа три** (жі́н. р., 187). Для **чети́ри** подана лише форма на -и: **чети́ри** (188).

Пояснюється це, можливо, прагненням автора упорядкувати численні вживання варіантів **тріє**, **три**, які були наявні через традиційність більшості церковнослов'янських текстів.

Родовий відмінок. У старослов'янській мові в род. в. числівники **три**, **чєтгыри** мали форми **трини**, **чєтгырь** (або **чєтгырь**) [2, с. 185]. Такі форми були характерними й для східнослов'янських мов у давнину [1, с. 227; 4, с. 221; 3, с. 215]. Згодом у східнослов'янських мовах ці форми почали витіснятися утвореннями на **-хъ** (**трєхъ**, **чєтгырєхъ**), насамперед у результаті впливу місц. в., а також, очевидно, род. в. займенників та прикметників [1, с. 236; 6, с. 227], і в українських писемних пам'ятках уже в XVI ст. дослідники фіксують лише нові форми на **-хъ** [5, с. 161]. Такі зміни відбувалися й у церковнослов'янській мові української редакції. Про це свідчить розглянутий матеріал, у якому давні форми фактично відсутні. Виняток становить лише одне вживання **чєтгырь**: **Ѡ чєтгырь вѣтръ нб(с)ныхъ** (ІЗ 1624, 9). У всіх інших випадках зафіксовані лише нові форми на **-хъ**.

Числівник *три* представлений варіантами **трєхъ**, **трієхъ**. У граматиці М. Смотрицького вони обидва рекомендовані лише для чол. р.: **тѣхъ трієхъ**: или **трєхъ** (186). Для середн. й жін. родів поданий тільки **трєхъ**: **тѣхъ трєхъ** (середн. р., 188), (жін. р., 187). Такі рекомендації загалом відображали тогочасну мовну практику. Варіанти **трєхъ** і **трієхъ** виявлені нами майже в усіх випадках лише в чол. р. (11 уживань **трєхъ**, 10 – **трієхъ**), при цьому в більшості пам'яток використовується **трієхъ**, варіант **трєхъ** зафіксований лише в трьох (*Лим. 1628, Сл. 1629 та ПКП 1661*): *Трієхъ отрокъ вѣра* (ПМ, 137), **Пѣснь трієхъ Отроковъ** (ТрЦв 1631, 272), **при оустѣхъ(ъ) ... трієхъ свѣдигелей** (ЄвЛ 1644, 61 зв.; ЄвКП 1697, 62), **трєхъ м(с)цъ** (*Лим. 1628, 63 зв.*), **По скончанїи ... трєхъ Ѱалмѡвъ** (Сл. 1629, 63), **преж(д)є тре(х) дній** (ПКП 1661, 87 зв.). Порушує ці рекомендації лише сам автор граматики, в тексті якої виявлена форма **трієхъ** і для середн. р. (на одній сторінці із **трєхъ**): **Личный естъ иже вса лица всѣхъ тре(х) числь имать ... Безличный естъ /иже перваго и втораго лица всѣхъ трієхъ числь ... лишаетьса** (СмГр, 233). Числівник **чєтгыри** в род. в. в усіх випадках (крім наведеного **чєтгырь**) має форму **чєтгырєхъ**: **Ѡ чєтгырєхъ конецъ** (ТрЦв 1631, 694), **Ѡ чєтгырєхъ(ъ) животныхъ** (ОБ 1581, 244/2), **чєтгырєхъ добродѣтелей** (ПКП 1661, 139 зв.).

Давальний відмінок. У дав. в. числівник *три* також представлений варіантними формами. У розглянутому матеріалі зафіксовані лише

форми чол. р. (5 уживань **трѣмъ**, 4 – **трѣмъ**): **по всѣ(м) трѣмъ родимъ** (СмГр, 239), **По трѣмъ ... въпросимъ** (Тр. 1646, 153), **трѣмъ рече** (МД 1666, 75), **къ трѣмъ не прійде** (ОБ 1581, 153). Для чол. р. ці варіанти рекомендовані й граматикою М. Смотрицького (186). **Четъри** в усіх випадках має форму **четъремъ: четърем(ъ) оуглом(ъ)** (ТрЦв 1631, 92), **четъремъ четъерицамъ** (ІЗ 1624, 247), **четъремъ добродѣтелемъ** (ЄвЛ 1644, 16 нн).

Знахідний відмінок. У знах. в. числівники *три, четъри* в переважній більшості випадків мали традиційні форми на **-и** (які були представлені й у старослов'янській мові [2, с. 185]): **Роди же ное три сны** (ОБ 1581, 3/2), **Три ... поклоны сътворше** (Ч 1617, 129), **влю(т) ... три лица** (МД 1666, 75 зв.), **на четъри части** (Сл. 1629, 2/78). Зафіксовано, крім того, вживання форми на **-е** (очевидно, результат упливу наз. в.): **на четъре страны** (ТрЦв 1631, 70).

При іменниках – назвах істот могли виступати також форми, тожні род. в. (із варіантами **трех і трієхъ**, як у род. в.): **вѣрѣтоша ... трех(ъ) черноризцев(ъ)** (ПКП 1661, 229), **Юншъ трієхъ пещъ не упали** (МО 1680, 170 зв.), **Єгда бо видиши сихъ четърехъ (благовісників) не съшедши(х)са** (ЄвЛ 1644, 21 нн; ЄвЛ 1690, 19 нн; ЄвКП 1697, 18 нн).

Іменники при формах знах. в. числівників **три, четъри** (коли ці форми були тожними наз. в.) вживалися переважно в знах. мн. Зафіксовані, крім того, поодинокі випадки використання двоїнних форм: **дасть ... злата три Кангинара** (Лим. 1628, 161 зв.), **Черезъ три сѣбботѣ** (ІЗ 1624, 335).

Орудний відмінок. В ор. в. числівники **три, четъри** могли мати як давні форми (**трѣми, четъърми**), характерні для них ще у старослов'янській мові [2, с. 185], так і нові, на **-а** (**трѣма, четъърма**). Для числівника **три** кількісно переважає традиційна форма (25 уживань із 43-х): **съ трѣми поклоны** (Ч 1617, 96), **трѣми ден(ъ)ми** (ТрЦв 1631, 168), **трѣми стѣнами** (ОБ 1581, 158). Утворення на **-а** (**трѣма**) представлене загалом поодинокими вживаннями: **трѣма н(д)ми** (ПКП 1661, 49), **стѣпе(н)ми трѣма** (СмГр, 495). Виняток становить *Сл. 1629*, де ця форма трапляється часто (14 випадків із 16-ти виявлених), щоправда лише в одній фразі: **держа вѣрарѣ трѣма прѣстѣ** (Сл. 1629, 25, 26, 43 і ін.). Одне з утворень на **-а** виявлене

в тексті граматики М. Смотрицького, хоча автор у парадигмах подає лише **трєми** (186, 187, 188).

Числівник **четъри** представлений в ор. в. невеликою кількістю вживань варіантами **четъри** і **четърма**: **четъри** **времены** (Тр. 1646, 53), **носима** **четъри** (ЄвКП 1697, 118 зв.), **по(д)** **четърма** **вѣтви** (ОБ 1581, 37), **на** **Разславленномъ** **носимо(м)** **Четърма** (МД 1666, 391).

Таким чином, особливістю форм ор. в. числівників **три**, **четъри** в церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI–XVII ст. порівняно зі старослов'янською є варіанти **трєма**, **четърма**. Вони могли з'явитись у церковнослов'янській мові не залежно від сторонніх упливів за аналогією до форми **двома**. Однак, очевидно, поширенню їх значною мірою сприяла українська мова, в пам'ятках якої такі форми фіксують із XV ст. [2, с. 237; 6, с. 227], а вже в XVI ст. вони стають єдино можливими [5, с. 162].

Місцевий відмінок. У місц. в. числівник **три** представлений варіантами **трєхъ**, **трієхъ**, **трѡхъ**. Найпоширенішим із них є традиційний **трєхъ** (25 уживань із 35-ти зафіксованих): **в(ъ)** **трєх(ъ)** **дгглахъ** (МД 1666, 75), **во** **всѣхъ** **трєхъ** **лицєхъ** (СмГр, 239), **въ** **трєхъ** **ипостасєхъ** (МО 1680, 21). Не є особливо рідкісним і варіант **трієхъ** (8 уживань із 34-х): **во** **всѣхъ** **трієхъ** **родєхъ** (СмГр, 158), *По трієхъ ... днєхъ* (ПМ, 67). У граматиці М. Смотрицького **трієхъ** (разом із **трєхъ**) рекомендовано лише для чол. р., для середн. й жін. родів подано тільки **трєхъ**. У розглянутому матеріалі форма **трієхъ** виявлена і в середн. р.: **в** **Трієхъ** **лицєхъ** (ТрЦв 1631, 412). Крім того, серед проаналізованих форм місц. в. зафіксоване вживання варіанта **трѡхъ**: **в(ъ)** **трѡ(х)** **си(х)** **частєхъ** (Тр. 1646, 355). Він є результатом впливу української мови, у пам'ятках якої в XVI–XVII ст. дослідники фіксують місц. в. на *-охъ* [1, с. 236; 5, с. 162; 4, с. 227]. **Четъри** в усіх випадках у місц. в. має форму **четърєхъ**: *по ... четърєхъ днєхъ* (ПМ, 115), **во** **всѣхъ** **четърєхъ** **дѡврѡхъ** (Лим. 1628, 80 зв.), **на** **четърє(х)** **страна(х)** (ТрЦв 1631, 68).

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що в системі відмінкових форм числівників **три**, **четъри** в церковнослов'янській мові кінця XVI–XVII ст., порівняно зі старослов'янською мовою, відбулися зміни. Серед них насамперед слід відзначити фактичну втрату числівниками **три**, **четъри** категорії роду. Колишні родові форми сприймалися вже як варіанти однієї (щоправда, переважно чол. р.). Яскравою

особливістю розглянутого матеріалу є також форми непрямих відмінків числівника **три** (**трїєхъ**, **трїємъ**), основи яких зазнали впливу наз. в. Ці утворення, хоча й кількісно не переважали інші варіанти, зберігалися завдяки своїй формальній виразності й були характерною ознакою церковнослов'янської мови, порівняно з українською.

Загалом же зафіксовані зміни були спрямовані на зближення відмінкових парадигм числівників **три**, **чєтѣри** та **два**. Зміни ці, можливо, були зініційовані впливом відмінкових форм числівника **два**, а також прикметників та неособових родових займенників, однак відбувалися за значного впливу української мови, в якій вони, за спостереженнями дослідників, у XVI–XVII ст. також засвідчені і вже з виразнішими результатами.

Помітною особливістю проаналізованих форм, крім того, є те, що окремі з них не в усьому відповідають рекомендаціям граматики М. Смотрицького (такі невідповідності трапляються навіть у тексті самої граматики). Очевидно, це є свідченням того, що перебудова системи відмінювання числівників **три**, **чєтѣри** особливо активно відбувалася й у досліджуваній період.

*Примітка. Після скороченої назви джерела подано номер аркуша або сторінки, звідки взятий приклад. Позначка *зв.* вказує на зворот аркуша. Цифра /2 після номера аркуша в *ОБ 1581* вказує на праву колонку, ліва спеціально не позначається. Виносні літери подані в круглих дужках у рядку. Цитати з перевидань подаються звичайним шрифтом курсивом.

Список використаних джерел та літератури

Букв. 1671 – **Бѣкваръ зѣyka славєнска**. – Львів : Друкарня братства, 1671. – [32] арк.

ЄвКП 1697 – **Євангелїє или Блговѣствованїє**. – Київ : Друкарня лаври, 1697. – 438 арк.

ЄвЛ 1644 – **Євангелїон сирѣчь: Блговѣстїє Бгдхвенныхъ євангелистѣхъ**. – Львів : Друкарня братства, 1644 – [12], 412 арк.

ЄвЛ 1690 – **Євангелїє**. – Львів : Друкарня братства, 1690. – [27], 412 арк.

ІЗ 1624 – **Іва(н)а Златаѣстаго Бєсѣды на Дѣланїа Стѣхъ Ап(с)лъ**. – Київ : Друкарня лаври, 1624. – [24], 534 с.

Лим. 1628 – **Лїмонарь. Сирѣчь, цвѣтникъ**. – Київ : Друкарня Соболя, 1628. – 183 арк.

ЛМГ – **Лѣтописецъ в перво(м) зачатїи и созданїи ста свителнн(с)тра г҃сти(н)ского...** // Чтенїя въ императорскомъ обществѣ исторїи и древностей россїйскихъ при Московскомъ университетѣ – М. : Въ Университетской типографїи, 1848. – Год третїй. – № 8. – С. 1–46.

МД 1666 – **Меч(ть) дхвнѣый Книга проповѣдї(й) юже соорѣжи Лазарь Барановичъ.** – Київ : Друкарня лаври, 1666. – [15], 465 арк.

МО 1680 – **Мнїа Вѣщаа ... Тщанїемъ ... Иннокентїа Гизела.** – К. : Друкарня лаври, 1680. – [11], 508, [11] арк.

ОБ – **Библіа срѣч книгы ветхаго и новаго завѣта.** – Острог : Друкарня Костянтина Острозького, 1581. – 628 арк.

ПКП – **Патерїкъ или штечникъ печерскїй.** – Київ : Друкарня лаври, 1661. – 314 арк.

ПМ – Собственноручныя записки Петра Могилы // Архивъ Юго-Западной Россїи, издаваемый комиссіею для разбора древнихъ актовъ. – Кїевъ : Типографїя Г.Т. Корчак-Новицкаго, 1887. – Часть 1, томъ 7. – С. 49–180.

Сл. 1629 – **Лѣтѣр҃гарїонъ си естѣ: Слѣжебникъ.** – К. : Друкарня лаври, 1629. – [28], 144, 300, [4] с.

СмГр – Смотрицький М. **Грамматїки славенскїа правнїное Сунтагма ...** / Підгот. факс. вид. та дослідження пам'ятки В. В. Німчука. – К. : Наук. думка, 1979. – 492 с.

Тр. 1646 – **Сѣхологїонъ албо молитвослов, или требникъ** – Київ : Друкарня лаври, 1646. – 860 с.

ТрЦв 1631 – Триодъ цвітна. – Київ : Друкарня лаври, 1631. – [22], 828 с.

Ч 1617 – Часослов. – Київ : Друкарня лаври, 1617. – [21], 190, [2] арк.

1. Бевзенко С.П. Исторична морфологїя української мови (нарисн із словозмїни та словотвору) / С. П. Бевзенко – Ужгород : Закарпатське обласне видавництво, 1960. – 416 с.
2. Вайан А. Руководство по старославянскому языку / А. Вайан ; перевод с фр. В. В. Бородич ; под. ред. и с предисл. В. Н. Сидорова. – М. : Изд-во иностр. литературы, 1952. – 446 с.
3. Жолобов О. Ф. Заметки о древнерусских числительных. II: „1”, „3”, „4” / О. Ф. Жолобов // Русский язык в научном освещении. – 2004. – № 2 (8). – С. 209–223.
4. Історїя української мови. Морфологїя / С. П. Бевзенко, А. П. Грищенко, Т. В. Лукінова [та ін.] ; В. В. Німчук (відп. ред.). – К. : Наук. думка, 1978. – 539 с.
5. Керницький І. М. Система словозмїни в українській мові. На матеріалах пам'яток XVI ст. / І. М. Керницький – К. : Наук. думка, 1967. – 288 с.

6. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис) / Т. Б. Лукінова – К. : Наук. думка, 2000. – 370 с.
7. Німчук В. В. Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською / В. В. Німчук – К. : Наук. думка, 1980. – 304 с.
8. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов / В. М. Русанівський – К. : Наук. думка, 1985. – 231 с.
9. Супрун А. Е. Старославянские числительные / А. Е. Супрун. – Фрунзе : Изд-во Киргиз. ун-та, 1961. – 108 с.

А. П. Билых

ОСОБЕННОСТИ СКЛОНЕНИЯ ЧИСЛИТЕЛЬНЫХ ТРИ, ЧЕТЫРИ В ЦЕРКОВНОСЛАВЯНСКОМ ЯЗЫКЕ УКРАИНСКОЙ РЕДАКЦИИ КОНЦА XVI–XVII СТ.

В статье охарактеризованы особенности склонения имен числительных *три*, *четыри* в церковнославянском языке украинской редакции конца XVI–XVII ст. Проведено сравнение проанализированных форм с соответствующими в старославянском языке и украинском XVI–XVII ст. Установлено, что в падежных парадигмах рассмотренных числительных сравнительно со старославянским языком произошли изменения, направленные на их сближение с соответствующими единицами украинского языка.

Ключевые слова: церковнославянский язык, числительные *три*, *четыри*, падежные формы числительных.

O. P. Bilykh,

Candidate of Philology,

Associate Professor of Ukrainian Language Department

Kirovohrad V.Vynnychenko State Pedagogical University,

37 / 25, Poltavska St., Kirovohrad, 25015, Ukraine,

obilyh@inbox.ru

DECLENSION PECULIARITIES OF THE NUMERALS ТРИ, ЧЕТЫРИ IN THE CHURCH SLAVONIC LANGUAGE OF THE UKRAINIAN EDITING IN THE XVI-XVII CENTURIES

Summary

The purpose of the research is to characterise case forms of the numerals *три*, *четыри* in the Ukrainian editing of the Church Slavonic language in the late 16th and 17th centuries and to compare the corresponding units of the Old Church

Slavonic language with the Ukrainian ones. The analysis proved that the system of the studied forms have undergone some changes. The most important one is the loss of gender category by the numerals **три, чѣтъри**. It has also been revealed that the recorded changes aimed at the convergence of case paradigms of the numerals **три, чѣтъри** and **два**. The changes may have been initiated by the forms of the numeral **два**, however they appeared under the significant influence of the Ukrainian language where they were also present in XVI–XVII centuries. The results can be used in educational practice and for further research of accident in the Church Slavonic language.

Key words: Church Slavonic language, the numerals **три, чѣтъри**, case forms.

УДК 81-119

Н. И. Зубов,

доктор филологических наук,

профессор кафедры теории и практики перевода

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,

Французский бульвар, 24 / 26, г. Одесса, 65058, Украина,

zubov_nik@te.net.ua

ЮРИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ КАРПЕНКО И ЕГО КАФЕДРА ОБЩЕГО И СЛАВЯНСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ

Статья посвящена некоторым аспектам истории кафедры общего и славянского языкознания ОНУ имени И. И. Мечникова. Представлен короткий очерк научно-педагогической деятельности её основателя и руководителя члена-корреспондента НАН Украины, проф. Ю. А. Карпенко и его соратников и сотрудников.

Ключевые слова: кафедра общего и славянского языкознания, ОНУ имени И. И. Мечникова, Одесская ономастическая школа, славистика, история языкознания.

Университетские кафедры, как и люди, имеют свои судьбы, и эти судьбы нерасторжимо переплетаются с жизнью тех, кто здесь работал и работает. В сентябре 1973 года меня, студента-первокурсника филологического факультета Одесского государственного университета им. И. И. Мечникова (бывшего Новороссийского и сейчас национального) кафедра общего и славянского языкознания привлекла своим названием сразу же. Тогда и подуматься не могло, что станет